
የጊዜ እሳቤ በተመረጡ የአማርኛ ግጥሞች¹

ሰላማዊት በየነ²

አጠቃሎ

ጊዜ በአማርኛ ግጥሞች ውስጥ ተደጋግመው ከሚነሱ ጭብጦች ውስጥ አንዱ ነው። የዚህ መጣጥፍ ዓላማ የተመረጡትን ግጥሞች የጊዜ እሳቤ መተንተን ነው። ይህንንም ከግብ ለማድረስ በጊዜ ፍልስፍና ውስጥ ዋና የሆኑት የአሁናዊነት እና የዘላለማዊነት ንድፈ ሐሳቦች ከጊዜ ቀስት ጋር በመተባበር ጽንሰ ሐሳባዊ ማዕቀፉን አበጅተዋል። በዚህም በመታገዝ የቴክስት ትንተና ተካሂዷል። ዓላማ ተኮር የናሙና አመራረጥ ብልሃትን በመከተል ሦስት ግጥሞች ለጥናት የተመረጡ ሲሆን እነርሱም የሥዩም ተፈራ (1999) “የማንኛራት ቅጽበት”፣ የሱራፌል ለገሠ (1998) “አሁን ወደፊት ነው” እና የተሾመ ገ/ሥላሴ (1995) “የጊዜ ቅንጣቶች”፣ ናቸው። ሦስቱ ግጥሞች ከሌሎች ግጥሞች ተለይተው የተመረጡበት ምክንያት በአካላዊ ዓመቱ ውስጥ በስፋት የተነሳውን ደቂቅ የሆነውን የጊዜ እሳቤ ለማሳያነት ምቹና ብቁ በመሆናቸው ነው። በትንታኔ ወቅት እንዲታየው በሦስቱም ግጥሞች ውስጥ የተነሳው የጊዜ ጽንሰ ሐሳብ እጅግ ደቂቅ የሆኑትንና የሰው ልጅም ስለማያስተውላቸው ቅጽበታት ነው። እነዚህ ቅጽበታት በሰው ልጅ ግንዛቤ ኖራቸውም አልኖራቸውም በፍጥነት እያለፉ የህላዌን ክስትነት የሚያስቀጥሉ ሲሆኑ ጊዜም የተገነባባቸው አላባውያን ናቸው። ከትንታኔው ተነስቶ ማጠቃለል እንደሚቻለው እንደ ግጥሞቹ አይታ ጊዜ ነባራዊና አላፊ የሆነ የለውጥ ኃይል ነው። ለውጡ በአላፊ፣ አሁናዊ እና መጻኢ ቅጽ የሚታወቅ ቢሆንም የቅጾቹ ባሕርይ እንደየ ኹነቶቹ ተለዋዋጭ ነው።

ቁልፍ ቃላት

[ጊዜ፣ የጊዜ ፍልስፍና፣ የጊዜ ቅጽ፣ ኹነት]

¹ ለኢትዮጵያ ሥነ ጽሑፍ ትምህርት ክፍል ከሚቀርብ የዶክትሬት ድግሪ ማሟያ ጥናት ውስጥ ለመጣጥፍ እንዲሰማማ ተደርጎ የተወሰደ።

² በአዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ የኢትዮጵያ ሥነ ጽሑፍ የዶክትሬት ድግሪ ተማሪ selamloveskoki@gmail.com

1. መግቢያ

የዚህ አጭር ጥናታዊ መጣጥፍ ዓላማ የተመረጡት የአማርኛ ግጥሞች የጊዜ እሳቤ መተንተን ነው። የአማርኛ ግጥሞች በዘውግ ሲመደቡ መስፈርቶቻቸው ጭብጥ፣ ድምጸት እና ቅርፅ እንደሆኑ ብርሃኑ ገበየሁ (2003) ይገልጻሉ። ይህ ጥናት የሚቃኘው ጭብጥን መሠረት አድርጎ ከሚመደቡት ስር የሚገኘውን ፍልስፍናዊ ግጥምን ነው። “ፍልስፍናዊ ግጥም፣ የህይወትንና የኑሮን ምንነት የሚጠይቁ፣ የተፈጥሮን ምስጢር የሚመረምሩ፣ የማይደረስበትንና ያልደረሰበትን ይመረምር ዘንድ የሚገፋፉ ግጥሞች፤ አንዳንዴ የሃሳብ ግጥሞች ይባላሉ” (ብርሃኑ፣ 2003፣ ገጽ353)። በአማርኛ ግጥሞች ውስጥ በተደጋጋሚ ከሚነሱ ጭብጦች ውስጥ አንዱ ደግሞ ጊዜ ነው።

ጊዜን ለማስገዛት ቁልፍ መሳሪያው ግጥም እንደሆነ በተቃራኒው ደግሞ ኪናዊ ለዛውን ያልጠበቀ ወይም በግዴታ የሚነበብ ግጥም ጊዜን መግደያ እንደሆነ የሚያምነው ገጣሚ እንዲህ በማለት ሐሳቡን አስፍሯል፤ “ጊዜን ላንዳፍታ ቆም ማድረግን፣ ለማስተዋል፣ ለመሳቅ፣ ለመተከዝ ፋታ ማግኘትን የማይመኝ ማን አለ? አንዲት ደቂቃ ባታልፍ እኮ ዘለአለም ትሆናለች። . . . ግጥም፣ ካልመረጥናቸው በጫና ከተከመሩበት የጊዜን-ቋንጅ-መበጠሻ ስለቶች አንዲቷ ነች” (ሰሎሞን፣ 1963፣ ገጽ 9)።

በአማርኛ ግጥም ውስጥ ጊዜ ነባር ጭብጥ ነው። ለዚህም በቅድመ ጥናት ወቅት ከ20 በላይ የሆኑ ግጥሞች መሰብሰባቸው³ ማስረጃ ይሆናል። በተዛማጅ ጥናቶች ቅኝት የSbhat, G/Egziabher (1980) “Concept of time in Ethiopia”፣ እንዲሁም የMessay Kebede (2013) “The Ethiopian conception of Time and Modernity” ተጠቃሽ ናቸው።

Sbhat በአርሶ አደሮች ዘንድ የሚዘወተሩ ጊዜ ተኮር ፈሊጣዊ ንግግሮችን መሠረት አድርገው ባቀረቡት ወግ በማሳበረሰቡ ዘንድ ያለው ኹነታዊ ጊዜ ሲሆን በአኗኗር ሥርዓታቸው ላይ ጥገኛ የሆነ የጊዜ ግንዛቤም አላቸው። ኹነታዊ ጊዜ በድግግሞሽ የጸና ስለሆነ የጊዜ ግንዛቤያቸው ኡደታዊ ነው ወደሚል መደምደሚያ የሚወስድ ነው። ከዛ ይበልጥ ግን ትኩረታቸው የሆነው ሜካኒካዊ የሆነ ወይም በሰዓት የሚሰፈር ጊዜ ስለሌለ ለተግባቦት የሚገለገሉበትን የጊዜ ልኬታና የቀጠሮ አቆራረጥ በመግለጽ ማጫወቱ ላይ ነው።

Messay በጥናታቸው የኢትዮጵያውያንን የጊዜ አተያይ በመታገግ የዘመናዊነትን እሳቤ ያስቃኛሉ። በዚህም ኢትዮጵያውያን የጊዜ እሳቤያቸውን የቀዱት ከተፈጥሮ ኡደቶችና ከአይሁድ ክርስቲያን ድርሳናት ስለሆነ እሳቤያቸው ድግግሞሻዊ ቢሆንም ዘመናዊነት እና ዘመናዊ ትምህርት ቀጥታውን ጊዜ ይዞ በመምጣቱ ያም ግንዛቤያቸውን ያማከለ ባለመሆኑ ሊያብብ አልቻለም፤ የሚል መደምደሚያ ይሰጣሉ። ይህንንም የከበደ ሚካኤልን “ሁሉም የሆነ ነው” የተሰኘ ግጥም በመውሰድ ምንም ኡዲስ ነገር የሌለና ነገሮች በፍርርቆሽ የሚከሰቱ እንደሆኑ ያሳያሉ የሚል ትንታኔን ያቀርባሉ። ይህንንም በቀጥታ ከማሳበራዊውን የጊዜ አተያይ ጋር በማቆራኘት ስለ ኢትዮጵያን ግንዛቤ

³ ሙሉ ጥናቱ የዶክተሬት ድግሪ ማሟያ መሆኑን ልብ ይሏል።

ይተነትናሉ። እንጂ በግጥሙ ውስጥ ያለውን እሳቤ በጭብጥነቱ አያብራሩትም። በቀጥታ የአማርኛ ግጥሞቹን የጊዜ እሳቤ የመረመሩ ጥናቶች በእኔ የፍለጋ አድማስ ሊገኙ አልቻሉም።

ዓላማ ተኮር የናሙና አመራረጥ ብልሃትን በመጠቀም ሦስት ግጥሞች ተመርጠዋል። እነርሱም፦ የሥዩም ተፈራ “የማንኛራት ቅጽበት”፣ የሱራፌል ለገሠ “አሁን ወደፊት ነው” እና የተሾመ ገ/ሥላሴ “የጊዜ ቅንጣቶች”፣ ናቸው። የመምረጫ መስፈርታቸውም ጊዜን ጭብጣቸው ከማድረጋቸውም በተጨማሪ ከሦስቱ ቅጾች አንጻር የተጻፉ መሆናቸው ነው። የቴክስት ትንተናን ለፍካሬው ማስኬጃነት የተጠቀምኩ ሲሆን ለማናበቢያ የሚሆኑ የጊዜ ጽንሰ ሐሳብ መተንተኛ ንድፈ ሐሳቦች ቀርበዋል። ንድፈ ሐሳቦቹ ከፍልስፍና መስክ የተወሰዱ ሲሆኑ በማዕቀፍነት ጥናቱን ይመሩታል። የግጥሞቹ እሳቤዎች የሚብራሩት ባላቸው አውዳዊ ትርጓሜ ነው። ለጥናት የተመረጡት ግጥሞች በገጸ ጽሑፋዊ ቅደም ተከተላቸው አንጓቸው እየተወሰደ የተተነተነ ሲሆን የተቀነሰ ወይም ተቆርጦ የቀረ የግጥሙ አካል የለም። ይህ ማለት ትንታኔው ከየ መሐሉ ቢወጣ ሙሉ ግጥሙ ይገኛል ማለት ነው።

2. የጊዜ ፍልስፍና ንድፈ ሐሳቦች

የጊዜ ጽንሰ ሐሳብ ከተበየነባቸው መስኮች ውስጥ ቀዳሚው ፍልስፍና ነው። የጊዜ ፍልስፍና በዘመናት ሂደት ውስጥ እየተለዋወጠ የተጓዙ የሐሳብ ሙግቶችን አዳብሯል። McTaggart (1908) ባሳተመው “*The unreality of Time*” በተሰኘው መጣጥፉ እንዳቀረበው ስለ ጊዜ የቀረቡት የጊዜ ፍልስፍና ንድፈ ሐሳቦች በሁለት ጎራዎች ይከፈላሉ፦ “A series” እና “B series” (McTaggart, 1908, p. 458)።⁴ በዚህ ጥናት ውስጥ የ“ሀ” ጎራ እና የ“ለ” ጎራ ተብለው ቀርበዋል። ከእርሱ ትንታኔ በኋላ በርካታ አጥኚዎች ይህን ምደባ ተከትለው ጽፈዋል።

የ“ሀ” ጎራ፦ እንደዚህ ጎራ ብያኔ ጊዜ ዘወትር በእልፈት ውስጥ የሚኖር በአላፊ (Past)፣ አሁን (Present) እና መጻኢ (Future) ቅጾች የተከፋፈለ ነው። ሹኑቶች በሦስቱ ቅጾች ውስጥ በፍርርቅ ክሱት ይሆናሉ። ጊዜ ያልፋል በእልፈቱ ውስጥም ሹኑቱ መጀመሪያ መጻኢ፣ ከዚያን አሁናዊ ከዚያን ደግሞ አላፊ ሹኑት ሆኖ ይቀያየራል። ሹኑቶች ህላዌ የሚኖራቸው በሦስቱ የጊዜ ቅጾች ውስጥ በሚኖራቸው ተለዋውጦ ነው። ሹኑቶች መጻኢ የሚሆኑበት፣ አሁናዊ የሚሆኑበት እና አላፊ የሚሆኑበት የእልፈት ባሕርይ (temporal passage) አላቸው (McTaggart, 1908, p. 459)። የአሁናዊነት (presentism) ንድፈ ሐሳብ በዚህ ጎራ ውስጥ ይካተታል።

የ“ለ” ጎራ፦ ከ“ሀ” ጎራ የሚቃረኑት የ“ለ” ጎራዎች አላፊ ጊዜ አለመኖሩን ይገልጻሉ። በሁለንተና ውስጥ ያሉ ሹኑቶች የተዋቀሩት በቀዳሚ እና ተከታይ ሥርዓታዊ ስደራ ነው፤ አንድ ሹኑት ካንዱ ቀድሞ ከሌለው ደግሞ ተከትሎ ይሰደራል፤ ባለበትም ይቆያል እንጂ ከመጻኢ ወደ አላፊነት እየተለወጠ አይሄድም። የሰው ልጅ የጊዜ ግንዛቤ ነው ጊዜ እልፈት ያለው ያስመስለው

⁴ “For the sake of brevity, I shall speak of the series of positions running from the far past through the near past to the present, and then from the present to the, near future and the far future, as the A series. The series of positions which runs from earlier to later I shall call the B series” (McTaggart, 1908, p. 458).

(McTaggart, 1908, p. 458-459)። ጊዜ ማለት የኹነቶች ስብስብ ነው። ጊዜ ይህ ኹነት ቀድሞ ተከሰተ፤ ከዚያም ያኛው ተከሰቶ ተከሰተ እያሉ በመደርደር የሚፈጥሩት የኹነቶች ጥርቅም ነው። ይህን ጎራ ዘላለማዊነት (Eternalism) እና የአንጻራዊነት ንድፈ ሐሳቦች ያግዙታል። McTaggart ሁለቱን ጎራዎች ካብራራ በኋላ ክፍተቶቻቸውን ጠቅሶ ጊዜ ነባራዊ ሳይሆን የሰው ልጅ አእምሮ የፈጠረው ጎሊናዊ ክስተት እንደሆነ ደምድሟል።

2.1 አሁናዊነት (presentism)

ጊዜ ዘወትር በሐዲት ውስጥ ያለ ክስተት ነው። ይህ ሐዲትም በአላፊ፣ አሁናዊ እና መጻኢ ቅጽ ይገለጻል። ነገር ግን እውን የሆነው ጊዜ አሁን ብቻ ነው (Sider, 1999, 2)።⁵ ያለፈ ጊዜ እውን ነበር፤ ካለፈ በኋላ ግን ህላዌ የለውም (በሁለንተና ውስጥ እውን የነበረ አሁን ግን ያልሆነ ጊዜ ነው)፤ ህላዌ የሌለው ነገር ደግሞ እውን ሊሆን አይችልም። መጻኢ ጊዜም አይታወቅም፤ የማይታወቅ ነገርም እውን አይደለም፤ ስለዚህ የሚታወቅ እና እውን የሆነ ጊዜ አሁን ነው። አላፊ ጊዜ ትውስታ ነው፤ መጻኢ ጊዜ ተስፋ ወይም ግምት ነው፤ ያለ እውነተኛና ትክክለኛ ጊዜ አሁን ብቻ ነው። አሁን የሚባለው ቆይታ ምን ያህል ጊዜን የሚያካልል እንደሆነ ሲጠየቅ የንድፈ ሐሳቡ ክፍተት ይታያል። ምክንያቱም ሰከንድ⁶ እንኳ ቢሆን የጊዜ ቅንጣት እስከሆነ ድረስ ከሌሎቹ ሰፊ ቆይታዎች (ሰዓት፣ ቀን፣ ሳምንት፣ ከመሳሰሉት) ጋር እኩል መታየት አለበትና። አላፊ ኹነት ህላዌ የለውም በማለቱም በርካታ መግቶች ቀርበውበታል (Crisp, 2005)።

2.2 ዘላለማዊነት (Eternalism)

እንደ ዘላለማዊነት ንድፈ ሐሳብ ገለጻ አላፊ፣ አሁን እና መጻኢ የሚባሉት የጊዜ ቅጾች በጋራ (Simultaneously) ህልው ናቸው (Benjamin, & Jon, 2016, p. 67)። ሁሉም የጊዜ ቅጾች ሁሌም ያሉና እኩል ናቸው። ዘላለማዊነት በሌላ አጠራሩ ዝግ ሁለንተና (The block universe) ይባላል (Dainton, 2011, p. 2)። ዝግ የሆነው ሁለንተና ልክ እንደ ሳንዱቅ ባለ አራት ገጽታ (Dimension) ነው። ሦስቱ ገጾች ስፍራ ሲሆኑ አንዱ ጊዜ ነው። ልክ እንደ ስፍራ ሁሉ ጊዜም ዘወትር የሚኖርና መመለስ የሚቻልበት ገጽ ነው። በዚህ ባለ አራት ገጽታ ሳንዱቅ ውስጥ ኹነቶች አሉ። አንደኛው ኹነት ከሌላኛው ኹነት በተከታይነት የተሰደረ ሲሆን በእልፈት አይቀየርም። ነገር ግን የሰው ልጅ ባለበት ውስንነት ምክንያት በአንድ ጊዜ አንዱን ቅጽ ብቻ ነው መገንዘብ የሚቻለው። የመጻኢ ጊዜ ኹነት አለ ማለት የተቆረጠ እና ሊለወጥ የማይችል ነው ማለት ነውን? የሁለት ነገሮች በተመሳሳይ ጊዜና ስፍራ በጋራ (Temporal and spatial simultaneity) ክሱት መሆን በጠቅላላ አንጻራዊነት ንድፈ ሐሳብ ቅጡልነት የሌለው ሆኖ ሳለ ሦስቱም የጊዜ ቅጾች እንዴት እኩል ክሱት ሊሆኑ ቻሉ? የሚሉትን ጥያቄዎች አለመመለሱ የዚህ ንድፈ ሐሳብ ድክመት ተደርጎ ይወሰዳል (Slavov, 2022)።

⁵ “Presentism is the doctrine that only the present is real” (Sider, 1999, p. 2).

⁶ የጀርመን ሳይንሳዊቱዎች በቅርቡ ሊቆጥሩት የቻሉት ደቂቁ የጊዜ አሀድ ዘጥቶ ሰከንድ “Zeptosecond” ይባላል። በዚህ ቅጽበት ውስጥ የሰው ልጅ ምንም ነገር መከወን አይችልም።

ይህን ደጋፊ የሆነው የአንጻራዊነት ንድፈ ሐሳብ በሳይንስ በመረጋገጡ እንደ “GPS” ያሉ ቴክኖሎጂዎች ተፈጥረዋል።

2.3 የጊዜ ተሞክሮ እና የጊዜ ቀስት (The arrow of time)

ቀደም ሲል እንደተገለጸው የዘላለማዊነት ንድፈ ሐሳብ የጊዜ አልፈት እንደሌለ ያስረዳል። ከአለው ሹነት ተነስቶ ያለፈን መልሶ ማዋቀር መጻኢውንም መተንበይ ይቻላል። ይህ ሆኖ ሳለ የሰው ልጅ የጊዜ ግንዛቤ አላፊ እና ወደፊት ብቻ የሚጓዝ ያስመስለው ምንድን ነው? ይህን ጉዳይ የሚመልሱት የሰው ልጅ ካለው የጊዜ ግንዛቤ ጋር በማቆራኘት ነው። የሰው ልጅ ጊዜን የሚረዳው በስሜት ህዋሳቱ አማካኝነት በቀጥታ ሳይሆን በህላዌ ላይ በሚፈጠር ለውጥ ነው (Layzer, 1976, p. 559)። ይህም ቆይታ ወይም አልፈት ያለ እንዲመስል አድርጓል።

የህላዌ ለውጥ የሚጓዘው ወደ አንድ አቅጣጫ ብቻ ነው። ይህም ጊዜ አንድ የተወሰነ የአልፈት አቅጣጫ (ወደፊት የሚጓዝ) ያለው እንዲመስል አድርጓል። ይህ እሳቤ የጊዜ ቀስት ይባላል። የጊዜ ቀስትን የፈጠረው ደግሞ የነገሮች ምስቅልቅሎች እየጨመረ፤ የሁለንተና የተለመደ መምጣት እና ይህንን ክስተት ወደ ኋላ መመለስ ባለመቻሉ ነው (Christopoulos1, 2014, p. 4)⁷። አላፊ፣ አሁን እና መጻኢ ቅጾች የዳበሩት በጊዜ ቀስት ምክንያት ነው። ስላለፈ ነገር ዕውቀት አለ። ስለ መጻኢው የሚታወቅ ነገር የለም። የጊዜ ቅጾች ግንዛቤ እንደየ ንድፈ ሐሳቦቹ ይለያያል። ይህ ጥናት የቀረቡትን የጊዜ ንድፈ ሐሳቦች አቀናጅቶ በማዕቀፍነት በማበጀት ግጥሞቹን ተንትኗል።

3. ትንታኔ

ተሾመ ገብረ ሥላሴ “የጊዜ ቅንጣቶች” ገና ርእሱን ሳነብ ሁለት ጉዳዮች ትኩረቴን ስበውታል። አንደኛ ደቂቅ የሆኑ ጊዜያት፤ ሁለተኛ ጊዜ የተሰራባቸው ወይም የተገነባባቸው ቅንጣቶች ናቸው። ሁለቱም ጉዳዮች ቅፅበት ወደሚለው ሐረግ ይመራሉ። ለዚህም ይመስላል ርእሱን ተከትሎ የሚመጣው ሐረግ ቅፅበት የሚል ነው።

ቅፅበት

የቅጽበትም⁸ እኩሌታ

የእኩሌታውም እኩሌታ (ተሾመ፣ 1995፣ ገጽ 31-33)

ይህ አንጓ የግጥሙ መክፈቻ ሲሆን ቀጥሎ ከሚመጡት ስንኞች በፊት አንባቢው እንዲብሰለሰልበት በእረፍት ኖታ ተነጥሎ የቀረበ ነው። ከርእሱ ቀጥሎ ብቻውን የመጣው “ቅፅበት” የሚለው ሐረግ የግጥሙ ዋና ጉዳይ እንደሆነ መላምት ያሰጣል። ተከትለውት የመጡት ሁለት ስንኞችም ሐረጉን ለመግለጥ የገቡ ናቸው። ስንኞቹ የቅጽበት ባሕርይ በጥልቀት እንዲታሰብ ያደርጋሉ። ይኸውም

⁷ “Time is related to Entropy, a physical quantity S that is a measure of the disorder in a system. The Second Law of Thermodynamics briefly tells us, that Entropy will increase and after achieving its maximum value, then will remain constant” (Christopoulos1, 2014, p. 4).

⁸ ቅፅበት ሲጻፍ የሚታየው የሆኔያት ልዩነት በመጽሐፉ ውስጥ የሰፈረ እንጂ የትየባ ስህተት አይደለም።

ቅፅበት በራሱ አንድን በጣም በፍጥነት የተከናወነን ድርጊት የምንገልጽበት ወይም የምንከውንበትን የጊዜ ቆይታ ሆኖ ሳለ ይህንኑ ፍጥነት በሁለትና አራት እጥፍ አድቅቆ ይገልጠዋል።

እስካሁን ድረስ የሰው ልጅ ቴክኖሎጂን ተጠቅሞ ሊለካው የቻለው ደቂቁ የጊዜ አሀድ ዜጥቶችን ነው። ዜጥቶችን ወደ ደቂቁ የሰከንድ ልኬት ለመጠጋት ወይም ለመስተካከል በ20 ዜሮዎች እና በአንድ ቁጥር መታጀብ አለበት። ይህ ማለት አንድ ሴኮንድ ለመሙላት በቢሊዮን የሚቆጠሩ ዜጥቶችን መቁጠር አለባቸው ማለት ነው። ይህም ሰው በስሜት ህዋሳቱ ሊገነዘባቸው የማይችላቸው ነገር ግን መኖራቸውና መከወናቸው በድምራቸው ተጽዕኖ የሚታወቁትን እንደ የኬሚካል ውህደት፣ የብርሃን ጉዞ፣ የመሬት መሽከርከር ያሉ ለውጦች የሚካሄዱበት ነው። ግጥምም እነዚህ ደቂቅ ቅፅበታት የጊዜ ቅንጣቶች ሆነው የሕይወትን መሠረት የጣሉ እንደሆኑ እና ለውጦችም የሚከወኑት፣ ኡደቶችም የሚቀጥሉት በእነዚህ ጊዜያት አማካኝነት እንደሆነ ይገልጣል። ይህ ግጥም ጊዜን ግዙፍ አድርጎ በዓመታት ለውጥ ወይም በልጅነት፣ በጉርምስና እና እርጅና ዕድሜዎች እንዲሁም በወቅቶች እና በቀናት ከማስብ ይልቅ ደቂቁ ጊዜ ወደ ተዋቅረባቸው ቅንጣቶች በመዝለቅ ይገልጠዋል።

ሰብርባሪ የጊዜ ቅንጣቶች

የደቀቁ የላሙ
ላቁጠው ተለውሰው ግዘፍ ነሱ
እፍ - ሕይወት
መኖር
መኖር በጊዜ ውስጥ ኖረ። (ተሾመ፣ 1995፣ ገጽ 31-33)

ይህ አንጓ በአንድ በኩል ቀደም ሲል ለገለጽኩት ደቂቅ የሆነ ጊዜን የመግለጽ ረብ ሲኖረው በሌላ በኩል ሁለት ጉዳዮችን በአእምሮ ይከስታል። የመጀመሪያው ሰብርባሪ የጊዜ ቅንጣቶች ላቁጠው ተለውሰው ግዘፍ እንደነሱ ሲገልጥ የጊዜ ነገረ ተፈጥሮ በቅንጣቶች ውህደትና ጥርቅም የተሰራ እንደሆነ ያስረዳል። ይኸውም የጊዜን ተለጣጣቂነት እና የአንዱ ከሌላው ጋር መጣመር መሆኑን የሚገልጽ ይመስለኛል።

ሁለተኛው ጉዳይ ጊዜ እና የሰው ልጅ ህላዌ ያላቸው ቁርኝት የሚጠቁም ነው። በሥነ መለኮታዊው እሳቤ ሕይወትን “እፍ” ብሎ ያስገኘው አምላክ ነው። መጽሐፍ ቅዱስ “እግዚአብሔር አምላክም ሰውን ከምድር ዐፈር አበጀው በአፍንጫውም የሕይወት እስትንፋስ እፍ አለበት ሰውም ሕያው ነፍስ ያለው ሆነ።” (ኢ.ዘ. 2፡7)። ይለናል፤ ነገር ግን በዚህ አንጓ ውስጥ ሕይወትን ያስገኘው፤ እፍ ብሎ ህያውነትን የሚዘራው ጊዜ ነው። ይህ ተፈጥሮው ደግሞ ፈጣሪነትን ያላብሰዋል። ነገር ግን የአንጓው የመጨረሻው ስንኝ “መኖር በጊዜ ውስጥ ኖረ” ይላል። ይህ ደግሞ ቀደም ብሎ ከተገለጸው የጊዜ ፈጣሪነት ጋር አብሮ የሚሄድ አይመስልም። ጊዜ ህላዌን በውስጡ የሚያስጉዝ ከሆነ እንደ አስተላላፊ ሆኖ ያገለግላል ማለት ነው። እንዲህ ከሆነ ደግሞ የፈጣሪነት ባሕርይውን ያጣል። በዚህ ጥያቄ እንደተከበብን የአረፍት ኖታ ይከተላል። አንባቢ በቂ የማብሰልሲያ ጊዜ እንዲያገኝ ታስቦ ይመስላል።

ጊዜ ሕይወት የተገኘበት ቅንጣት
ክረምትና በጋ ቀንና ለሊት
ኋለኛና ፊተኛ ደመናና ብራ
ዝናምና ፀሐይ ሜዳና ተራራ
ሁላቸውም የጊዜ ፍጡራን ሆኑ
ጊዜ ደግሞ መኖር ነው
መኖርም ጊዜ ነው
አላፊ ቅጽበቶች
የሕይወት አካል ናቸው
ልደትና ሞት። (ተሾመ፣ 1995፣ ገጽ 31-33)

በቀደመው አንጓ ላይ ያነሳነውን ጥያቄ በመመለስ ይጀምራል። የሚሰጠው መልስ ጊዜ ሕይወትን ያስገኘ ፈጣሪ ሳይሆን ለሕይወት መገኘት መሠረት የሆነ አላባ እንደሆነ የሚገልጽ ነው። ይህም የነገረ መለኮታዊውን አስተምህሮ ተከትሎ የቀረበ ነው። ማለትም ሕይወት ሲጀምር ጊዜም አብሮ ጀመረ። “በመጀመሪያ እግዚአብሔር ሰማይንና ምድርን ፈጠረ።” (ኢ.ዘ. 1፡1) በሚለው ዓረፍተ ነገር ውስጥ መጀመሪያ የሚለው ቃል ጊዜን አመልካች ነው የሚለውን ክርስቲያናዊ አስተምህሮ የተከተለ ይመስላል።

ቀጥለው የመጡት ስንኞች ግን የህላዌን ነገር ይገፉና የተፈጥሮ ለውጦችን ይቃኛሉ። ጊዜ ከሚገለጽባቸው መንገዶች አንዱ የተፈጥሮ ኹነቶች ለውጥ ሲሆን ይህንኑም የምንሰድርበት እንዲሁም ከስተቶችን የምንገልጽበት መንገድ ቀዳሚና ተከታዩን በመግለጽ ነው። ይህን ገለጻ ተከትለው የመጡት “ዝናምና ፀሐይ ሜዳና ተራራ” ግን ከቀደሙት ስንኞች ጋር ግንኙነት ያላቸው አይመስሉም። ዝናምና ፀሐይ የኹነቶችን ፍርርቆሽ ያስረዳሉ ቢባል ያስኬዳል። ሜዳና ተራራ ግን እንዴት ጊዜን ሊገልጡት ይችላሉ?

ጊዜን ከሜዳና ከተራራ ጋር የሚያጣምረው አንድ ክስተት ነው። ይኸውም ሁለንተና በጊዜ ውስጥ ያሳረፈው የመፈጠር ሂደት ነው። በነገረ መለኮታዊው እሳቤ መቃኘቱን ቀደም ብለን ጥቁምታ ስላገኘን በዛው በመቀጠል ንባባችን ስንገፋበት የመጀመሪያዎቹ ፍጡራን ሰማይና ምድር ናቸው። ስለዚህ የፍጥረት ቅደም ተከተሉ መሠረት ተደርጎ የተገለጸ ይመስላል። በምድርም በሰማይም ያሉ ፍጥረታት ሁሉ በእነርሱ ይወከላልና የመላውን ሁለንተና ተፈጥሮ ሁሉ በጊዜ የተፈጠሩ እንደሆኑ ይገልጻል።

ቀጣዮቹ ስንኞች ደግሞ ህላዌን እና ጊዜን “ጊዜ ደግሞ መኖር ነው/ መኖርም ጊዜ ነው” በማለት ተለዋዋጭ ባሕርያት አድርገው ይገልጿቸዋል። ቀደም ተብሎ እንደታየው ጊዜ የሁለንተና ፍጡራንን ያስገኘ ኃይል ነው። ስለዚህ ፈጣሪ መሆን አለበት። በዚህኛው አካሄድ ደግሞ ህላዌ ማለት ጊዜ ማለት ይሆናል። ፈጣሪ ፍጡራትን ሲፈጥር ጊዜን መገኘታቸው አድርጎታል። እያንዳንዱ ነገር የየራሱ ጊዜ አለው። የጊዜ ህልውናም በፍጡራት ላይ ጥገኛ የሆነ ነው። ፍጥረት እስካለ ድረስ ጊዜ ይመራቸዋል፤ ጊዜ እየመራቸውም በህልውናቸው ውስጥ ስግደት ሆኖ ይቆያል። ፍጥረት ከሌለ ግን ጊዜ ራሱን የሚያኖርበት፣ የሚገልጥበት ነገር ስለማይኖር መኖሩም አላስፈላጊ ስለሆነ፤ እራሱም

አንድ ፍጥረት እንደመሆኑ አይኖርም። ይህ ማለት የህላዌ መጀመሪያ የጊዜ መጀመሪያው እንደሆነ ሁሉ፤ የፍጥረታት መጨረሻም የጊዜ መጨረሻው/ ማብቂያው ነው። በዚህ አመክንዮ ካየነው ህላዌና ጊዜ ተለዋዋጭ ሊሆኑ ይችላሉ።

“አላፊ ቅጽቦች /የሕይወት አካል ናቸው” የሚሉትን ስንኞች ስንመለከት ጊዜ የሁለንተናው ህላዌ ግልግጭ ቢሆንም እንኳ የተገነባው እና ሕይወትን የሚያስቀጥለው በቅፅበታት ነው። ማለትም ፍጥረት ከጀመረ ጀምሮ እስኪፈጸም ድረስ ሺህ (ሚሊዮን) ዓመታትን ሊፈጅ ይችላል። አንድም የእያንዳንዱን ፍጥረታት ጊዜ በቅፅበታት በማሳለፍ ስንሰለት በመስራት ያስቀጥለዋል። አንድም ደግሞ ሕይወት የሚጀመረውም የሚፈጸመውም በሰፊው የጊዜ ቆይታ ሳይሆን በደቂቅ ቅጽበት እንደሆነ ይገልጻል። በአንጻሩ የመጨረሻ ስንኝ ላይ የሰፈረው “ልደትና ሞት” የሚለውም ይህንኑ የቅፅበትን አላፊነት እና የህላዌ መሠረትነት ሚገልጽ ነው። ከዚህ በኋላ የእረፍት ኖታ ይመጣል።

አለቅጥ የሚከንፉ የሕይወት ቅጽቦች
መክነፋቸው አስከማይታወቅ ድረስ
የተረጋጉ ይመሰላሉ (ተሾመ፣ 1995፣ ገጽ 31-33)

በቀደመው አንጓ ልደትና ሞት በቅፅበት የሚያልፉ የሕይወት አካላት እንደሆኑ ተገልጿል። ከዛ ቀጥሎ እንደመምጣቱ ይህን አንጓ አያይዘን ሐሳቡን ስንመረምር በሁለት መንገድ ሊተረጎም ይችላል። ወይም ሁለቱን በጋራ ያሳስባል። አንደኛ ቅፅበታት እጅግ በጣም በፍጥነት በማለፋቸው ምክንያት እልፈታቸውን በቀጥታ ሳንገነዘብ ሕይወት ውስጥ በሚፈጠሩ ለውጦች እናውቃቸዋለን፤ የሕይወት መሠረት መሆናቸውን ለመረዳት ግን እንደ ውልደትና ሞት ያሉትን ማሰብ ይቻላል።

ሁለተኛ በጣም በፍጥነት የሚጓዝ ነገር የተረጋጋ እንደሆነ ይገልጻል። ለምሳሌ የመሬት መዞር ሽክርክረቱ እጅግ ፈጣን በመሆኑ ምክንያት መዞሯን ፈጽሞ አይሰማንም። በዚህ አካሄድ ጊዜ በፍጥነት ስለሚያልፍ በሕይወታችን ላይ የሚፈጠሩትን ለውጦች በሚለወጡበት ቅፅበት አንገነዘባቸውም። ይልቁንም ቅፅበታት ተደግምረው በስሜት ህዋሳቶቻችን ልንረዳቸው የምንችለው የለውጥ መጠን ላይ ሲደርሱ እንጂ። ቀጣዮቹ ስንኞችም ይህንን ለውጥ ሚዘረዝሩ ናቸው።

ብርማይቱ የቀትር ፀሐይ መቀቷን
ለእኩለ ቀኑ ችረዋለች
ባህሩ ለሰላሳ ነፋሱን ለየብስ ያቀብላል
የረጋው ውሃ እንኳ እንደ ክርቤ እየጨሰ
ለሰማይ ተሰውቷል፡ (ተሾመ፣ 1995፣ ገጽ 31-33)

ይህ አንጓ ቀደም ሲል የተብራራውን ሐሳብ የሚደግፍ ነው። በሁለንተና ውስጥ ያሉ ደቂቅ ቅጽበታት ለውጥ እየፈጠሩ ሕይወትን ያስቀጥላሉ። በሁለት ነገሮች መካከል መስተጋብር ቢኖርም እንኳ በቀጥታ አንገነዘበውም። ፀሐይ ስትወጣ ብርሃንና መቀት እንዳለ እናውቃለን ነገር ግን በቀጥታ ብርሃን ከፀሐይ ተነስቶ ምድር ሲደርስ አናየውም። ነፋስም እንደዚሁ ከባህር እየወጣ ወደ የብሱ

የጊዜ እሳቤ በተመረጡ የአማርኛ ግጥሞች - ሰላማዊት

የሚነፍሰውን ነፋስ አናየውም ነገር ግን በሞገዱ፤ በቅዝቃዜው እና ሌሎች ነገሮች ላይ በሚፈጥረው ተጽዕኖ እንገነዘበዋለን።

የጊዜን ባሕርይ በእነዚህ አስተማሰሎ ያቀረበ ይመስለኛል። ምንም እንኳን ጊዜን ልክ እንደ ነፋስ ሁሉ በቀጥታ በስሜት ሕዋሳት ባንገነዘበውም የለውጥ ኃይል ሆኖ በሚፈጥረው ለውጦች ልናውቀው እንችላለን። ብርሃን ከፀሐይ ተነስቶ ምድር ጋር እንዲደርስ፤ ነፋስ ከባህር ተነስቶ ወደ የብስ እንዲነፍስ፤ እንፋሎት ከምድር ተነስቶ ወደ ሰማይ እንዲተን ሚያደርገው እልፈትና ለውጥ መኖሩ ነው። ይህ የተከሰተው ደግሞ ጊዜ ስላለ ነው። ጊዜ ባይኖር ኖሮ እነዚህ ሂደቶች አይኖሩም፤ ምንም እንቅስቃሴም፤ ክስተትም ሊፈጠር አይችልምና ህላዌም አይኖርም። ይህ አንጓ በእረፍት ኖታ ይዘጋና በቀጣይ የሚመጣውም እንጓ ተመሳሳይ የሆነ ሐሳብን ይዘረዝራል።

*ሰማይ ደግሞ የተሰጠውን መልሶ በነፃ ይመልሳል
ምድር ፍሬን በከርሷ አቅፋ ወዝና ደሟን
እየመገበች ታብቅላለች
የወፊቱ ያማሩ ዜማዎች ከዜማዎች ሁሉ ይልቃሉ ፡
ዜማዎቹ የጊዜ ህብር ናቸው
ግን ዋጋ የላቸውም
ሕይወት ምን ተመን አላት?
ማንም አይዳምጣት ይሆናል
ግን ማዜም አለባት
የራስን ዜማ ማዳመጥ ከራስ ለራስ የተሰጠ
በረከትም አይደል? (ተሾመ፣ 1995፣ ገጽ 31-33)*

የሁለንተና ጠቅላላ ኡደት በጊዜ አማካኝነት የፈጠሩትን ትብብር ያሳል። የፀሐይ ብርሃንና ሙቀት ውሃን ያተናል፤ የተነሳውም መልሶ ይዘንባል፤ ሲዘንብ ምድር ፍሬ ታፈራለች፤ አእዋፋት ተመግበው ይዘምራሉ፤ በዚህ ዝማሬም የሚደሰቱ የሰው ፍጥረታት አሉ። ስለዚህም በሁለንተና ውስጥ ያሉ ምህዳራዊ ክስተቶች ለብቻቸው የሚቆሙ ሳይሆኑ አንዳቸው ከሌላኛቸው የተቆራኙና እርስ በእርስም ተደጋጋፊ እንደሆኑ የሚገልጽ ይመስለኛል። ከዚህ በተጨማሪ ተራኬ ግጥሙ ጊዜ በሚፈጥረው እልፈት ምክንያት በሚፈጠረው የሕይወት ፈትል የተማረከ ነው። ይህ አንጓም ይህን ኪናዊ እሴት ለማቆም የገባ ይመስለኛል።

*አራስ ጨቅላዎች ተንጋለው እጃቸውን በባዶ
ህዋ እያወናጨፉ የፀሐይ ያህል የደመቀ
ፈገግታቸውን ያለ አንዳች ምክንያት ከልሙጥ
ድዳቸው ያፈልቃሉ!! ከእግዜር ጋር ያወጉ ይሆን?
ዳሩ በፈገግታ ቅፅበቶች ውስጥ ለመኖር ምን ምክንያት ያስፈልጋል?
የውቅያኖስ ዶልፊን ረጅም ቀጭን ድምፁን
ለተንጣለለው መርከብ እያሰማ ፍቅርን
ያለምንዳ ገፀበረከት ይሰጣል። ምን አልባት*

ወጥመድ ጥለው ያጠምዱት ይሆናል። እሱ ያን የሚያስብበት ጊዜ የለውም
(ተሾመ፣ 1995፣ ገጽ 31-33)

ይህ አንጓ ከቀድሞዎቹ በተለየ በረጃጅም ስንኞች የተሞላ፣ ቤት የማይመታ፣ ዜማ የሚሰብር፣ ሐሳብ በዓረፍተ ነገር ተመስርቶ ከአንዱ ስንኝ ተቋርጦ በተከታዩ መስመር ያለቀ ዝርው የመሰለ ስልትን የተከተለ ነው። የተዘረዘሩትም ሐሳቦች ቢሆኑ አንዱ ከሌላው ጋር የማይገናኙ የሚመስሉ ክስተቶች ናቸው። ነገር ግን ሁሉንም የሚያስተሳስራቸው ነገር የጊዜ እልፈት ነው። በሁለንተና ውስጥ ያሉ ሰው የሚያደርጋቸው (የማያስተውላቸውም፣ የሚያስተውላቸውም) ኹነቶች ሁሉ የሁለንተናን ለውጥ በቅፅበታት እየገነቡ የጊዜ እልፈት ያሳያሉ። ምንም እንኳ አንዱ ከሌላው ጋር ትስስር ባይኖራቸውም በሁለንተና ውስጥ በተመሳሳይ ጊዜ በተለያዩ ስፍራ የሚከውኑ ወይም የሚከሰቱ ነገሮች አሉ። እነዚህ ክስተቶች በቀጥታ ግንኙነት ላይኖራቸው ይችላሉ። ይህንን ለመወከል ይመስለኛል። ይህ አንጓ የግጥም በማይመስል መዋቅር የቀረበው። የህፃኑ ከአና ጋር መጫወት ባዶ ወይም ምንም ነገር የማይከሰትበት ቅፅበት እንደሌለ የሚገልጽ ይመስለኛል። የተገለጹት ክስተቶች ሁሉ አተፈጠሩበት ነው።

በሌላ በኩል ደግሞ የጊዜን እልፈት ቅርጽ በኹነቶች ቅደም ተከተልነት ሲያዋቅረው ይታያል። ኹነቶቹ አንዱ ሌላውን ተከትለው የሚመጡ የምክንያትና ውጤት ስደራዎች ናቸው። ለምሳሌ ዶልፊኑ በአሁኖቹ ቅጽ ድምጹን እያሰማ በመርከቢቱ ፊት ሲዘል ቀጥሎ የሚከሰተው ነገር ምን እንደሆነ አይታወቅም። መጻሊ የማይታወቅ ቢሆንም እንኳ በሌሎች ድርጊቶች፣ ክስተቶችና ኹነቶች ሊወሰን እንደሚችል ፍንጭ ይሰጣል። ይህ ማለት አሁን የሚያደርጉት ነገር የመጻሊን ጊዜ ሁኔታ በይ ሊቀድለት ይችላል ማለት ነው። ሁሉም ክስተቶች የየራሳቸው ጊዜ እንዳላቸው ሊገልጽም ይችላል።

ቀጣዩ አንጓ ደግሞ የአላፊ ቅጹን እጣፈንታ እና ጊዜ ከህላዌ ጋር ያለውን ቁርኝት አጣምሮ ይገልጻል።

የመቶ አመቷ አረጋዊት አሁንም መኖር ትሻለች
በሚሞቱ ቅጽበቶች ውስጥ ህያው ሆኖ መኖርን
ይህ የሕይወት ፍቅር ገፅ በረከትነት ለመቀበል
ጊዜ? - ወይስ ሌላ? (ተሾመ፣ 1995፣ ገጽ 31-33)

የመጀመሪያው ስንኝ ሁለተኛውን ለመደገፍ ቀድሞ የመጣ ይመስላል። ነገር ግን ብቻውን ቆሞም ጊዜ የህላዌ መሪ በመሆኑ ምክንያት እጣ ፈንታን ወሳኝ መሆኑን ያስረዳል። አረጋዊቷ መኖር የምትሻው ጊዜዋ የሆነ ቀን እንደሚያበቃ ስለምታውቅ።

“በሚሞቱ ቅጽበቶች ውስጥ ህያው ሆኖ መኖር” የሚለው ስንኝ በሁለት መንገድ ሊተረጎም ይችላል። አንደኛ ጊዜ በአላፊ ቅጹ እንደሚጠፋ ይገልጻል። ሆኖም ግን አላፊና እየጠፋ የሚሄድ ነው። ይህም ልክ አሁናውያን እንደሚሉት አሁንነቱ ሲያበቃ እውነትነቱ ያበቃል ወይም ይጠፋል። ነገር ግን ቀጥሎ እንደምናየው አላፊ ቅጹ መጻሊውን ይጎትተዋል። የአንደኛው ቅፅበት ማለፍ ለሌላኛው መተካት የግድ ነው።

ሁለተኛ ጊዜ እንደ አላፊነቱ ጠፊ ቢሆንም እንኳ መጻኢ ጊዜ ከፊት እንዳለ ያስረዳል። አላፊ እየሞተ የሚሄደው መጻኢው በመተካቱ ነው። ረጅምና የማይቋርጥ መጻኢ አለ ማለት ነው። (ቢያንስ የፍጥረት ህላዌ እስኪያበቃ ድረስ ይቀጥላል።) ስለዚህም አሁን እያለፉ ባሉ የጊዜ ቅንጣቶች አንዳች ነገር በማድረግ መጻኢ ጊዜን መኖርን የሚመለከት ነው።

በመውለድም ሆነ በፈጠራ ትውልድን (ዘርን፣ ስምን) ለማቆየት የምናደርገውን ህላዌን ከሞት በኋላ የማሻገር ትግል የሚገልጥ ስንኝ ነው። ይህን የማሻገር አቅም የሚሰጠንም የጊዜ እየሞተ መሄድ ስለሆነ የሚያልፍና የሚሞተውን የጊዜ ቅንጣት እንደ መስዋዕትነት ይቆጥረዋል። መስዋዕትነቱም ከጊዜ የምናገኘው የህላዌ ገጸበረከት እንደሆነ የመጨረሻዎቹ ሁለት ስንኞች ይጠቁማሉ። ቀጥሎ በሚመጣው የግጥሙ የመጨረሻ አንጓ ውስጥም ለገጸበረከቱ ምላሽ ሲሰጥ ተራኬ ግጥሙን እናገኘዋለን።

*መኖር በጊዜ ውስጥ ኖረ
የሚሞቱ ቅጽበቶች የሕይወት አካል ናቸው።
ሕይወት ምን ልሰጥሽ?
እነሆ! ጊዜዬን!!! (ተሾመ፣ 1995፣ ገጽ 31-33)*

የመጀመሪያዎቹ ሁለት ስንኞች ወደ ቀደመው ሐሳቡ ተመልሶ ህላዌ በጊዜ ውስጥ ክሱት እንደሚሆን የሚጠቁም ነው። ቅፅበታት እያለፉ የህላዌን መኖር የሚያስቀጥሉ መሆናቸውን፣ እና ሲያልፉ ግን ጠፊ ሚቲ (ሚች) እንደሚሆኑ ስንፑን ደግሞታልና አጽንኦት ይሰጣል። የመጨረሻዎቹ ስንኞች በመስዋት ህላዌን ለሚያስቀጥሉ የጊዜ ቅንጣቶች ግለሰባዊ ጊዜ በስጦታነት ሲበረከት ይቃኛል። ይኸውም የሰው ልጅ ያለውን ዕድሜ በመጠቀም መስራት ያለበትን ስርቶ እንዲኖርበት እንዲሁም በየ ደቂቅ ጊዜያቱ የሚከወኑትን የተፈጥሮ ተራክቦቶች በነቃኢነት (በንቃት) እንዲያስበ (እንዲያደንቅ) የሚጠቁም ነው።

ሲጠቃለል በዚህ ግጥም ውስጥ የተስተዋለው የጊዜ ባሕርይ እጅግ በጣም ፈጣንና ደቂቅ የሆነው ለውጥ ሲሆን በተፈጥሮ ኹነቶች ለውጥ ሊታወቅ ይችላል። ነገር ግን እንደ ወቅት፣ ዓመት፣ የሰው ልጅ የእድገት ደረጃዎች (ዕድሜ) ያሉ ቆይታዎች ጊዜን በቀጥታ የሚገልጹ ሳይሆኑ በመኖሩ ምክንያት የሚፈጠሩ ሽግግሮች ናቸው። ማለትም ትክክለኛው ደቂቅ የሆኑ ቅጽበታት ሲሆኑ እነዚህ አሃዶች በመስተጋብር ጊዜ መኖሩን እንድናውቅ አንዳች ለውጥ ይፈጥራሉ፤ በለውጡም ህላዌን ያስቀጥላሉ። ጊዜ መኖሩ እና ለውጥ መፍጠሩ ታወቀም አልታወቀም ጊዜ የለውጥ ኃይል ሆኖ ይቀጥላል።

ጊዜ የተገነባው ከደቂቅ ቅጽበታት እንደሆነ በመጀመሪያው ግጥም ተቃኝቷል። ይህንኑ ባሕርይውን የሚቃኝ ሌላ ግጥም ደግሞ የጊዜ ህዋስ ሆኖ የገነባውን ቅጽበት የሰው ልጅ በንቃት እንደማይገነዘበው/ እንደማያስተውለው ያስረዳል። ግጥሙ የሥዩም ተፈራ ሲሆን “የማንኛራት ቅጽበት” በሚል ርእስ ቀርቧል።

አትታወስ ብቻዋን ስትኖር
ኖርናትም አንል በግሏ፤
ዕድሜ ያለሷ ላይታሰብ
ዝንጋታን ድሯት ዕድሏ (ሥዩም፣ 1999፣ ገጽ 17)

ርእሱ እና ቀዳሚው አንጓ በትብብር እንደሚገልጹት የጊዜ ነገረ ተፈጥሮ በቅጽበታት የተገነባ ቢሆንም፤ ያለ እርሱ ህላዌ መቆም ባይችልም እንኳ ጊዜ የሚታሰበው ኹነቶች በሚፈጁት የመከሰቻ ርዝመት እንጂ በእውነተኛ ተፈጥሮው እንዳልሆነ ይጠቁማል። ይህም ደቂቅ የሆነው ጊዜ ልብ እንዳይባል አድርጓል። በአንድ በኩል ጊዜ ዘወትር በእልፈት ውስጥ ስለሚኖር በጣም ደቂቅ የሆኑ የጊዜ ቅንጣቶች የሰው ልጅ ሳይገነዘባቸው ያልፋሉ። የጊዜ ነባራዊ አላፊነት ተፈጥሮ የታመነበት እንደሆነ በድምጽቱ መለየት ይቻላል። ምክንያቱም ጊዜ ነባራዊ አላፊ ሆኖ ለሰው ልጆች ሁሉ እኩል በመሆኑ "እኛ" እያለ ይተርካል። ከዚህም በተጨማሪ "አንኖራትም" እያለ በእርግጠኝነት ይሞግታል። ምንም እንኳን ተፈጥሯዊ ዕጣው ሆኖ ደቂቁ የጊዜ ቅንጣት ባይታወስም ህላዌን የማቆም ባሕርይውን አይነጥቀውም። በሌላ በኩል ደግሞ የአንድ ነገር መኖር እንዲታወቅ ምን ያህል ጊዜ ይፈጃል የሚለውን ያሳስባል። ለአንድ ቅጽበት ብቻ የተፈጠረ ክስተት ብቻውን እንዳለ ወይም እንደኖረ አይቆጠርም።

ወይ ካለፈ ዳፍንት ነገር
ስትሆነን እንጂ መጣፊያ ፤
ለዛሬ ዕለት ወሰፊንጥሩ
ለትንቢት ስትሆን መጋለቢያ
ቅጽበት እንዲሁ አሻራ የላት
ወልዳ ካልተጠራቀመች ፤
ወይ ነበር ሆኖ አርጅታ
ኢድጋ – ተሰፋ ካልሰረፀች (ሥዩም፣ 1999፣ ገጽ 17)

ይህ ሁለተኛና የመጨረሻ አንጓ የአሁን ቅጽን የሚመለከት ነው። ጊዜ አላፊ እንደመሆኑ አሁን የሚባለው ቅጽ የትኛው እንደሆነ ከሚጠይቁ ሞጋቾች ሐሳብ ውስጥ አንዱ የአሁን የቆይታ መጠን ነው። አሁን በቅጽበታት ሲከፋፈል ምንም ኹነት ሊከወን እስከማይችልበት ደረጃ ድረስ ሊደቅ ይችላል፤ ይህ የአሁን ባሕርይ የጊዜን ነገረ ተፈጥሮ ውስብስብ ያደረገ አንዱ ሁኔታ ነው። አሁን በኹነቶች የመከሰቻ አውድ ውስጥ ካልተቀነበበ በስተቀር በራሱ ለመረዳት እንደማይቻል "ቅጽበት እንዲሁ አሻራ የላት" ተብሎ ተገልጿል። አሻራ የለውም ማለት የለም ማለት አይደለም። እራሱን ስጣው የሚያደርግበት አንዳች ኹነት ያስፈልጋል ማለት እንጂ።

ለምሳሌ ነፋስ አለ አይታይም፤ አይዳሰስም ግን በእርሱ አማካኝነት የሚፈጠርን ለውጥ እናያለን። ጥቃቅን ሕዋሳት አሉ፤ በዓይናችን አናያቸውም በአጉሊ መነጽር እገዛ ግን ማየት ይቻላል። የአሁንን መኖር የምንረዳው በኹነቶች ለውጥ አማካኝነት ነው። ነገር ግን በተለምዶ እንደሚታሰበው በአሁኖዊ ቅጽ ቀጥተኛ ግንዛቤን አናዳብርበትም። ግጥሙ ለዚህ መፍትሔ ይሆን ዘንድ ያቀረበው መላ አሁንን ወይ ከአላፊ ጊዜ ጋር ወይም ደግሞ ከመጻኢ ጊዜ ጋር ማጣመርን ነው።

የጊዜ እሳቤ በተመረጡ የአማርኛ ግጥሞች - ሰላማዊት

ይህ እንዴት ሊሆን ይችላል? ጥያቄውን አቆይቼ ወደ ሦስተኛው ግጥም ልሻገርና መልሱን በትንታኔ ውስጥ ለማግኘት እሞክራለሁ። ቀጣዩ ግጥም የሱራፌል ለገሠ ሲሆን “አሁን ወደፊት ነው” ይሰኛል። ገና ከርእሱ እንደሚበይነው አሁን ማለት እየተከወነ ያለ፤ በማለፍ ላይ ያለ ሳይሆን ገና ወደ ፊት ይመጣል ወይንም ይሆናል ብለን የምንጠብቀው ነው። ይህም ልክ እንደቀደመው ግጥም ሁሉ የአሁንን ቅጽ ላይ ቅራኔን ይፈጥራል።

*ጊዜ ካልቆመልን ባለበት ካልሔደ
ሁሌ ከበረረ ጊዜ እየነሳደ
አሁን ብለን አሁን ጊዜን ከጠበቅን
ጊዜ ልዩነት ብቻ ካልገደበው
አሁን ወደፊት ነው። (ሱራፌል፣ 1998፣ ገጽ 25)*

“በመንጎድ” ላይ ያለው ጊዜ ትክክለኛ አሁናዊ ቅጹን እንረዳው ዘንድ ለአፍታ ቆም ማለት አለበት፤ እየበረረ ያለው ጊዜ ምንነቱን ለመግለጽ ስንሞክር (ሳንገልጸው በፊት) በፍጥነት ያልፋል። ስለዚህ ይመስለናል እንጂ ምንገልጸው አሁንን ሳይሆን መጻኢውን ነው። ያ አሁን ተብሎ የተጀመረው ቅጽበት ገለጻው ሲጀመር አላፊ ሆኗልና። ፕሮፕራው እንዲሁ እየተደረገ ነው የሚባለው በሚፈጽሙት ቆይታ ውስጥ አላፊ ያልሆኑ መጻኢ ቅጾች ስላሏቸው ነው። አሁናዊ ፕሮፕራ በራሱ ከመጻኢ ወደ አላፊ በሚለወጡ አሁኖች የተሞላ ነው። በመጀመሪያ ግጥም ውስጥ የቀረበት ሐተታ ለዚህም ይሰራል። የአንድ ነገር አሁናዊ ቅጽ ነገሩ እንደሚፈጅው የጊዜ ቆይታ የሚወሰን ነው። በግጥሞቹ ውስጥ እየተነሳ ያለው ደቂቅ የሆነው የጊዜ ቅንጣት ቅጽበት በመሆኑ መቼት መጻኢ እንደነበር፣ ምን ጊዜ አሁናዊ ቅጹን እደያዘ፣ መቼት አላፊ እንደሆነ ለመግለጽ እስኪያዳግት ድረስ ይደበላለቃል።

*አጭር ሰዓት ያለው አሁን በኋላ ነው
ዘግይቶ የሚመጣ አሁን
ወደፊት ነው። (ሱራፌል፣ 1998፣ ገጽ 25)*

በዚህኛው አንጓ ውስጥ እንደቀረበው ደግሞ አሁን የመጻኢና የአላፊ ጊዜያት ቅጽል እንጂ እራሱን ችሎ የሚቆም እንዳይደለ ነው። አሁን ፈጣን ለውጦች ከመጻኢ ወደ አላፊ የሚሻገሩበት እንጂ ተሞክሮዎች የሚዳብሩበት እና ውሳኔዎች የሚተላለፉበት ሰፊ ቆይታ አይደለም። በተፈጥሮው አላፊ የሆነን እና ልናስቆመው የማንችለውን ክስተት ትክክለኛነት መረዳት አንችልም። ነገር ግን ወይ ሲያልፍ ወይ ገና በአሁን እልፈት ውስጥ ሳይገባ ልናውቀው እንችላለን። ስላለፈ ክስተት እውቀት (የተፈጠረ ክስተት/ የኹነቶች ለውጥ) ስላለ እርግጠኛ እንሆናለን። መጻኢን እናውቀውም፤ አሁንንም እናውቀውም እያወቅነው ነው ቢባል እንኳ ዕውቀቱ እስኪጠናቀቅ ድረስ መጻኢ ነው፤ ሲጠናቀቅ ደግሞ አላፊ ነው።

ቀደም ሲል ከቀረበው ትንታኔ ተነስቶ ማጠቃለል እንደሚቻለው አሁንን አሁን የሚያደርገው ልዩ ባሕርይ ስላለው ሳይሆን በአላፊና በመጻኢ መካከል ስለተቀመጠ ብቻ ነው። ይህን የሚያስቀምጠው ደግሞ የሰው ልጅ ከሚፈጥራቸው ክስተቶች እና ከሚገልጻቸው ኹነቶች አንጻር ነው። ለዚህም ነው በአንድ ጊዜ አላፊም አሁንም፣ መጻኢም ሊሆን የሚችል በቅራኔ የተሞላ ክስተትን መፍጠር

የሚቻለው። አሁን በኹነቶች መጨረስ እና መጀመር መካከል የሚቆም ደቂቅ ቅጽበት ነው፤ ይህም የጊዜ መገለጫ ነው።

ማጠቃለያ

ይህ ጥናት በተመረጡት ግጥሞች ውስጥ የጊዜ እሳቤ ምን እንደሆነ የመፈከርን ዓላማ ይዞ በመነሳት ሦስት ግጥሞችን ተንትኗል። በትንተናው እንደታየው ጊዜ ለሁለንተና መፈጠር፣ ለህላዌ መገኘት መሠረት የሆነ የለውጥ ኃይል ሲሆን የተገነባውም ደቂቅ ከሆኑ ቅጽበታት ነው። እነዚህ ቅጽበታት በአላፊ፣ አሁናዊ እና መጻኢ ቅጽ ለመግለጽ አዳጋችና እርስ በእርስ ድንበር ተዛላይ የሆኑ ናቸው። በተለይም አሁን ለመረዳት የሚያስችግር በመሆኑ መኖሩ እንዲታወቅ ከአላፊ ወይም ከመጻኢ ኹነቶች ጋር በጣመር ያለበት ቅጽ ነው። ከዚህ በመነሳት ማጠቃለል እንዲቻለው ጊዜ ማለት የሰው ልጅ ሊገነዘባቸው የማይችላቸው ፈጣን ቅጽበታት የሚገነቡት ነባራዊ ክስተት ነው። ምንም እንኳን እልፈት ተፈጥሯዊ ባሕርይው ቢሆንም ሦስቱ ቅጾች እንደ ኹነቱ ተለዋዋጭ (አንጻራዊ) ናቸው።

ማጣቀሻ መጻሕፍት

- ሥዩም ተፈራ። (1999)። *ሥነ ሥነ ጥንታዊ*። አዲስ አበባ፣ ልዩ ማተሚያ ቤት።
- ሰሎሞን ዴሬሳ። (1963)። *ፊደላት*። አዲስ አበባ፣ ሀሌ መጻህፍት።
- ሱራፌል ለገሠ። (1998)። ከሀ-ፐ። አዲስ አበባ፣ (የካቶሊክ መረጃ የለውም)።
- ብርሃኑ ገበየሁ። (2003) ። *የአማርኛ ሥነ ጥንታዊ (2ኛ ዕቅድ)*። አዲስ አበባ፣ አልፋ ኢታሚኒያት።
- ተሾመ ገ/ሥላሴ። (1995)። *የባህሪ ጠብታ*። አዲስ አበባ፣ ፔምበር ማተሚያ ቤት።
- Benjamin, L. and Jon, R. (2016). *Critical Introductions to Contemporary Metaphysics*. the British Library, Bloomsbury.
- Christopoulos1, D. (2014, June). "A simple definition of Time." publication at: <https://www.researchgate.net/publication/263104630>,
- Crisp, M. (2003). "Presentism." In *The Oxford Handbook of Metaphysics*. Michael J. Loux and Dean W. Zimmerman (Ed.) Oxford: Oxford University Press, 211-245.
- Dainton, B. (2011, September 2). "Time, Passage, And Immediate Experience." Craig Callender (ed.) *Oxford Handbook of Philosophy of Time*. Publisher: Oxford University Press, Published: pp. 382–419.
- Hoffma, D. (2014). "The Origin of Time In Conscious Agents." *Cosmology*, Vol. 18. 494-520.
- Layzer, D. (1976). "The Arrow of Time". *The Astrophysical Journal*. 206: 559-569.
- McTaggart, J. (1908). "The Unreality of Time". *Mind, New Series*, Vol. 17, No. 68, 457-474 Published by: Oxford University Press on behalf of the Mind Association Stable URL: <http://www.jstor.org/stable/2248314>.
- Messay, Kebede. (2013). "The Ethiopian Conception of Time and Modernity." University of Dayton, *Philosophy Faculty Publication*.
- Sbhat, G/Egziabher. (1980, December). "Concept of Time in Ethiopia." *Yekatit Journal*, vol. Iv, no.2, 23-25.
- Sider, T. (1999). "Presentism and Ontological Commitment" *Journal of Philosophy* 96, pp. 325–347.

Slavov, M (2022, February). “Eternalism and the Problem of Hyperplanes”
this publication at: <https://www.researchgate.net/publication/358610548>.